

ПОКАРАННЯ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ЧАСТИНОЮ 1 СТАТТІ 442 КК УКРАЇНИ

PUNISHMENT FOR COMMITTING A CRIMINAL OFFENCE UNDER PART 1 OF ARTICLE 442 OF THE CRIMINAL CODE OF UKRAINE

Уманець М.М., аспірант кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

orcid.org/0009-0004-6938-787X

Стаття присвячена дослідженню покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 442 КК України (геноциду). Акцентовується увага на тому, що в Україні кримінальну відповідальність за вчинення геноциду було встановлено ще у 2001 році з прийняттям нового КК України, однак покарання, передбачене санкцією частини 1 статті 442 КК України досліджувалося досить обмежено у юридичній літературі з точки зору його обґрунтованості та справедливості.

Основну увагу приділено обґрунтованості та справедливості встановлених у частині 1 статті 442 України видів та розмірів покарання. Встановлено, що такі види покарань, як позбавлення волі на певний строк та довічне позбавлення волі, які передбачені санкцією частини 1 статті 442 КК України, є справедливими та відповідають ступеню тяжкості суспільно небезпечного діяння, оскільки геноцид посягає на основи людського співіснування, а також суспільні відносини, що забезпечують існування найбільших соціальних цінностей, таких як життя, здоров'я, честь, гідність та недоторканність людини. З'ясовано, що покарання у виді позбавлення волі на певний строк також передбачене санкціями статей, які містять склади суміжних кримінальних правопорушень. Аргументовано, що покарання у виді довічного позбавлення волі передбачене за вчинення кримінальних правопорушень, об'єктами більшості яких є суспільні відносини, що забезпечують життя та здоров'я людини. При цьому зазначені суспільні відносини є додатковим безпосереднім об'єктом геноциду.

Встановлено, що розміри покарання у виді позбавлення волі на певний строк, передбачені частиною 1 статті 442 КК України, є необґрунтованими. Проведено аналіз розмірів вказаного виду покарання, передбаченого санкціями статей, що містять склади суміжних кримінальних правопорушень. З'ясовано, що існує суттєва диспропорція між розмірами покарань, передбачених санкціями статей 115, 121, 122, 152 та 153 КК України, з одного боку, та частини 1 статті 442 КК України, з іншого. Запропоновано знизити нижню межу покарання у виді позбавлення волі на певний строк, передбаченого санкцією частини 1 статті 442 КК України, з десяти до семи років.

Ключові слова: кримінальне право, кримінальне правопорушення, склад кримінального правопорушення, геноцид, санкція, покарання.

The article is devoted to the study of punishment for committing a criminal offence under Part 1 of Article 442 of the Criminal Code of Ukraine (genocide). The emphasis is on the fact that in Ukraine criminal liability for committing genocide was established back in 2001 with the adoption of the new Criminal Code of Ukraine. However, the punishment provided for by the sanction of Part 1 of Article 442 of the Criminal Code of Ukraine has been studied quite limitedly in the legal literature from the point of view of its validity and fairness.

The main focus is on the validity and fairness of the types and severity of punishment established in Part 1 of Article 442 of Ukraine. It has been established that such types of punishment as imprisonment for a certain term and life imprisonment, which are provided for by the sanction of Part 1 of Article 442 of the Criminal Code of Ukraine, are fair and correspond to the degree of severity of the socially dangerous act, since genocide undermines the foundations of human coexistence, as well as social relations that ensure the existence of the highest social values, such as life, health, honour, dignity and human inviolability. It has been established that imprisonment for a certain term is also provided for by the sanctions of articles containing the elements of related criminal offences. It has been argued that punishment in the form of life imprisonment is provided for the commission of criminal offences, most of which target social relations that ensure human life and health. At the same time, these social relations are an additional direct object of genocide.

It has been established that the penalties in the form of imprisonment for a certain term, provided for in Part 1 of Article 442 of the Criminal Code of Ukraine, are unjustified. An analysis of the penalties of this type, provided for by the sanctions of articles containing the elements of related criminal offences, has been carried out. It has been established that there is a significant disproportion between the penalties provided for in Articles 115, 121, 122, 152 and 153 of the Criminal Code of Ukraine, on the one hand, and Part 1 of Article 442 of the Criminal Code of Ukraine, on the other. It is proposed to reduce the lower limit of the punishment in the form of imprisonment for a certain term, provided for by the sanction of Part 1 of Article 442 of the Criminal Code of Ukraine, from ten to seven years.

Key words: criminal law, criminal offence, elements of a criminal offence, genocide, sanction, punishment.

У 1948 році міжнародною спільнотою було визнано, що геноцид є одним із найтяжчих кримінальних правопорушень, який спричинив людству значні й неоправдані втрати та для боротьби з яким необхідна міжнародна співпраця. З метою запобігання злочину геноциду та забезпечення покарання за його вчинення під егідою Організації Об'єднаних Націй було прийнято Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (далі – Конвенція 1948 р.). У Конвенції 1948 р. закріплено визначення злочину геноциду та перелік інших кримінально караних діянь, а також передбачено положення щодо кримінальної відповідальності посадових осіб незалежно від наявності в них імунітетів, екстрадиції тощо. Водночас питання міри покарання Конвенцією 1948 р. не врегульовано, а його вирішення делеговано державам-учасницям. Зокрема, статтею V Конвенції 1948 р. на дер-

жави покладено обов'язок щодо впровадження дієвого покарання для осіб, винних у вчиненні геноциду чи інших караних діянь [5].

З прийняттям у 2001 році нового Кримінального кодексу України (далі – КК України) на національному рівні було встановлено кримінальну відповідальність за геноцид. У 2024 році до статті 442 КК України було внесено зміни, зумовлені імплементацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду [12]. Водночас санкція частини 1 статті 442 КК України, якою передбачено покарання за вчинення геноциду у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічного позбавлення волі, змін не зазнала.

Незважаючи на те, що кримінальну відповідальність за геноцид на національному рівні було встановлено більше двадцяти років тому, питання покарання за вчинення цього

кримінального правопорушення досліджувалося досить обмежено. На жаль, проблематика кримінальної відповідальності за геноцид набула популяризації здебільшого з 2022 року, що пов'язано з фіксацією проявів цього злочину відносно українського народу, необхідністю надання правової оцінки злочинним діянням загарбників, та імплементацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду. При цьому, увага цьому питанню приділялася М. М. Антонович, А. В. Боровиком, О. Ю. Зайченко, І. І. Строковою. Наявні результати досліджень є підґрунтям для поглиблення і вдосконалення знань про предмет дослідження.

Враховуючи викладене, метою статті є дослідження покарання, передбаченого санкцією частини 1 статті 442 КК України, його відповідності принципам обґрунтованості та справедливості.

На початку дослідження зазначимо, що завданнями чинного закону України про кримінальну відповідальність є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням. Для виконання таких завдань чинним КК України, зокрема, визначаються покарання, які застосовуються до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення [8].

Статтею 50 КК України встановлено, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Метою покарання є кара, виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [8].

Деякими науковцями стверджується, що покарання виражає негативну оцінку злочинця і його діяння державою та полягає в позбавленні злочинця належних йому благ, а його метою є попередження вчинення нових злочинів з боку осіб, які їх вчинили, та інших нестійких членів суспільства [9, с. 216; 1, с. 277].

Водночас, підтримуємо визначення покарання, запропоноване Ю. А. Пономаренко, який вказує, що покаранням є передбачене кримінальним законом обмеження у реалізації прав і свобод людини, що застосовується у примусовому порядку за обвинувальним вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, з метою її кари [10, с. 186]. Дійсно, покарання передбачає не позбавлення, а обмеження прав і свобод людини, а його центральною метою є кара, за допомогою досягнення якої здійснюється досягнення й інших цілей покарання.

Здійснюючи презентацію положень Проекту нового КК України, якими передбачено поняття і види покарання, робочою групою з розвитку кримінального права вказувалося, що покарання є кримінально-правовим засобом, яке убезпечує суспільство шляхом утвердження справедливості, запобігання вчинення злочинів і спонукання особи до правослухняної поведінки. При цьому, категорія справедливості розглядається як властивість права, виражена, зокрема, в рівному юридичному масштабі поведінки й у пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню [11].

З такою думкою слід погодитися, оскільки види та розміри покарання мають відповідати ступеню тяжкості суспільно небезпечного діяння та бути належно обґрунтованими. Водночас види та розміри покарання, що може бути застосоване державою до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, закріплюються у санкції відповідної статті Особливої частини КК України. Відтак, саме санкція статті повинна передбачати таку міру покарання, яка забезпечує пропорційно обґрунтовану реакцію держави на вчинене суспільно небезпечне діяння.

Аналогічної позиції дотримується І. І. Сидорук, який стверджує, що характер і ступінь суспільної небезпеки будь-якого злочину відображається в санкції кримінально-правової норми. Санкцією є частина кримінально-правової норми, яка має державно-примусовий якісно-кількісний характер і є формально визначеною об'єктивно-суб'єктивною моделлю заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до осіб, які вчинили злочин [14, с. 101].

М. В. Сийпловіч зазначає, що кількісна характеристика санкції визначається домірністю закріпленого в ній покарання тяжкості передбаченого в диспозиції злочину [15, с. 414].

В. В. Ярош та К. В. Катеринчук підтримують позицію, згідно з якою відповідно до принципу справедливості санкції за різними складами кримінальних правопорушень мають бути домірними тяжкості вчиненого, тобто санкції за різні категорії кримінальних правопорушень повинні бути різними [18, с. 269; 4, с. 167].

Таким чином, санкція частини 1 статті 442 КК України повинна передбачати такі види та розміри покарання, які відповідають принципу справедливості, забезпечують пропорційність ступеню тяжкості суспільно небезпечного діяння та органічно співвідносяться із видами та розмірами покарання, встановленими за вчинення інших кримінальних правопорушень.

Так, статтею 51 КК України передбачені види покарань, які можуть застосовуватися судом до осіб, винних у вчиненні кримінального правопорушення. Види покарань відображені в статті 51 КК України у вигляді такого упорядкованого їх переліку, в якому всі види покарань розташовані у чітко визначеному порядку – за єдиним критерієм, в основу якого покладено ступінь їх суворості. Завдяки такому упорядкуванню кожний окремий вид покарання має своє, конкретно встановлене місце в їх системі, в якій вони розташовані у послідовності від менш до більш суворого [17, с. 436].

Санкцією частини 1 статті 442 КК України передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі [8]. Отже, з огляду на вищевикладене, можна стверджувати, що за вчинення геноциду передбачені найбільш суворі види покарання.

У контексті дослідження питання обґрунтованості встановлення саме таких видів покарань за вчинення геноциду, необхідно звернути увагу на значимість суспільних відносин, що є об'єктом кримінально-протиправного впливу.

Аналіз диспозиції частини 1 статті 442 КК України свідчить, що безпосереднім об'єктом геноциду є суспільні відносини, що забезпечують існування національних, етнічних, расових або релігійних груп, а також, зокрема, життя, здоров'я, волю, честь, гідність, статеву свободу та статеву недоторканість людини. Видів суспільних відносин, на які здійснюється посягання шляхом вчинення геноциду, значно більше, однак серед зазначених вище наявні такі, що охоплюють найважливіші соціальні цінності. Так, статтею 3 Конституції України встановлено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [6].

Також зазначимо, що геноцид вважається одним із найтяжчих міжнародних злочинів. Його особливий ступінь суспільної небезпеки підтверджується міжнародною спільнотою у таких актах міжнародно-правового характеру, як Конвенція 1948 р. [5], Конвенція про незастосування строків давності до воєнних злочинів та злочинів проти людяності від 26 листопада 1968 року [19], Європейської конвенцією про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від 25 січня 1974 року [3], а також Римським статутом Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року [13].

Крім того, суспільні відносини, що забезпечують життя, здоров'я, волю, честь, гідність, статеву свободу та статеву недоторканість людини є об'єктами кримінальних правопорушень, передбачених, зокрема, статтями 115, 121, 122, 152 та 153 КК України. Санкціями вказаних статей Особливої частини КК України також передбачений такий вид покарання, як позбавлення волі на певний строк.

Відтак, встановлення такого одного з найсуворіших виду покарання, як позбавлення волі на певний строк, за вчинення діяння, яке посягає на найважливіші соціальні цінності та яке визнане одним із найтяжчих міжнародних злочинів, є логічним.

Щодо довічного позбавлення волі, як виду покарання, передбаченого санкцією частини 1 статті 442 КК України, зазначимо наступне. У сучасній системі покарань України довічне позбавлення волі є найвищою мірою покарання, альтернативою смертній карі, тому що призначається в окремих випадках, прямо передбачених законом, а також лише за вчинення особливо тяжких злочинів. Довічне позбавлення волі як вид покарання з'явилося саме завдяки зростанню тенденцій гуманізму [7, с. 199].

У Кримінальному кодексі України 1960 року довічне позбавлення волі було передбачено за п'ять злочинів, що були пов'язані, здебільшого з умисними посяганнями на життя особи, а також за вісімнадцять військових злочинів, що вчинені у воєнний час або у бойовій обстановці, чи пов'язані з умисним вбивством [16, с. 453].

У чинному КК України покарання у виді довічного позбавлення волі встановлене за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених частиною 3 статті 110, частиною 2 статті 111, частиною 8 статті 111-1, статтею 112, частиною 2 статті 113, частиною 2 статті 115, частиною 6 статті 152, частиною 6 статті 153, частиною 3 статті 258, частиною 3 статті 321-1, статтями 348, 348-1, 379 та 400, частиною 5 статті 404, частиною 2 статті 437, частиною 2 статті 438, частиною 2 статті 439, частиною 1 статті 442, частиною 2 статті 442-1, статтею 443 та частиною 3 статті 447 КК України.

Основними або додатковими об'єктами більшості зазначених кримінальних правопорушень є суспільні відносини, що забезпечують життя та здоров'я людини. Наприклад, покарання у виді довічного позбавлення волі передбачене за посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, що призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків (частина 3 статті 110 КК України), за посягання на життя державного чи громадського діяча (стаття 112 КК України), за умисне вбивство з кваліфікуючими ознаками (частина 2 статті 115 КК України), за вчинення терористичного акту, що призвело до загибелі людини (частина 3 статті 258 КК України) тощо.

При цьому, як було зазначено, об'єктом геноциду є суспільні відносини, що забезпечують в тому числі життя та здоров'я людини. Зокрема, пунктами 1 та 2 частини 1 статті 442 КК України передбачено, що геноцид може вчинятися у формах позбавлення життя членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи або заподіяння членам такої групи серйозної шкоди.

Здавалося б, що тільки з огляду на те, що геноцидні дії посягають на такі найвищі соціальні цінності, як життя та здоров'я людини, є підстави вважати обґрунтованим та справедливим встановлення покарання у виді довічного позбавлення волі за їх вчинення. Поряд з цим, ступінь суспільної небезпеки кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 442 КК України, істотно підвищується через наявність спеціальної мети геноциду, яка виражається у намірі повного чи часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Переслідування такої мети зумовлює посягання на основи людського співіснування (людяність), у зв'язку з чим реагування держави на геноцид потребує застосування найсуворіших кримінально-правових засобів.

Якщо щодо обґрунтованості видів покарань, визначених частиною 1 статті 442 КК України, сумнівів не виникає, то питання визначення розміру покарання у виді позбавлення волі на певний строк видається дискусійним.

Вважаємо, що з'ясування обґрунтованості розміру покарання у виді позбавлення на певний строк за вчинення геноциду вимагає дослідження міри покарань, передбачених санкціями статей Особливої частини КК України, в яких містяться суміжні склади кримінальних правопорушень, а також їх співставлення. З цією метою для аналізу обрано склади кримінальних правопорушень, передбачених статтями 115, 121, 122, 152 та 153 КК України.

Так, частиною 1 статті 115 КК України передбачена кримінальна відповідальність за умисне вбивство, а частиною 2 статті 115 КК України – кримінальна відповідальність за, відповідно, умисне вбивство з кваліфікуючими ознаками [8]. Основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого статтею 115 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують життя людини. З точки зору об'єктивної сторони вказане кримінальне правопорушення характеризується діями у вигляді умисного протиправного заподіяння смерті іншій людині.

Частиною 1 статті 121 КК України встановлюється кримінальна відповідальність за умисне тяжке тілесне ушкодження, а частиною 2 статті 121 КК України – за умисне тяжке тілесне ушкодження з кваліфікуючими ознаками [8]. Основним безпосереднім об'єктом вказаного кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують здоров'я людини, а додатковим безпосереднім, зокрема за частиною 2 статті 121 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують життя людини. З точки зору об'єктивної сторони дії полягають у заподіянні тяжкого тілесного ушкодження, небезпечного для життя в момент заподіяння, чи такого, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя. Частиною 2 статті 121 КК України також передбачається спосіб вчинення кримінального правопорушення, як кваліфікуюча його ознака [8].

Відповідно до частини 1 статті 122 КК України, кримінально караним є діяння, що полягає у заподіяння умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження, а частини 2 статті 122 КК України – діяння, що полягає у заподіяння умисного середньої тяжкості тілесного ушкодження з кваліфікуючими ознаками [8]. Основним безпосереднім об'єктом вказаного кримінального правопорушення є суспільні відносини, що забезпечують здоров'я людини.

Статтями 152 та 153 КК України передбачена кримінальна відповідальність за зґвалтування та, відповідно, сексуальне насильство [8]. Основними безпосередніми об'єктами вказаних кримінальних правопорушень є суспільні відносини, що забезпечують статеву свободу та статеву недоторканість. Зокрема, об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого частиною 1 статті 152 КК України полягає у діях сексуального характеру, пов'язаних із вагінальним, анальним або оральним проникненням в тіло іншої особи з використанням геніталій або будь-якого іншого предмета, без добровільної згоди потерпілої особи, а частиною 1 статті 153 КК України – у будь-яких насильницьких діях сексуального характеру, не пов'язаних із проникненням в тіло іншої особи, без добровільної згоди потерпілої особи.

Порівняння ознак складів наведених вище кримінальних правопорушень із ознаками складу геноциду дає підстави для таких висновків. Основні безпосередні об'єкти зазначених кримінальних правопорушень виступають основними додатковими об'єктами геноциду у формах, передбачених пунктами 1 та 2 частини 1 статті 442 КК України.

З точки зору об'єктивної сторони геноцид у формах позбавлення життя членів групи та заподіяння їм серйозної шкоди охоплює об'єктивну сторону кримінальних правопорушень, передбачених статтями 115, 121, 122, 152 та 153 КК України. Так, незважаючи на відмінність у термінології, позбавлення життя людини є її вбивством, а серйозною шкодою визнається заподіяння тяжких тілесних ушкоджень або тілесних ушкоджень середньої тяжкості, вчинення згвалтування або інших форм сексуального насильства, заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання, відповідно до примітки до статті 442 КК України [8].

При цьому, основна відмінність геноциду від інших кримінальних правопорушень полягає у його спеціальній меті (суб'єктивна сторона), яку у науковій літературі називають «*dolus specialis*» та яка виражається у намірі повного чи часткового знищення національних, етнічних, расових чи релігійних груп.

Нижні межі покарання у виді позбавлення волі на певний строк, яке передбачене санкціями статей 115, 121, 122, 152 та 153 КК України, є такими:

- сім років (стаття 115 КК України);
- п'ять років (стаття 121 КК України);
- три роки (стаття 152 КК України);
- нижня межа не передбачена санкцією статті, однак

такою є один рік відповідно до частини 2 статті 63 КК України (статті 122 та 153 КК України) [8].

Таким чином, різниця у нижніх межах покарання у виді позбавлення волі на певний строк за вчинення геноциду та кримінальних правопорушень, передбачених статтями 115, 121, 122, 152 та 153 КК України, становить від трьох до дев'яти років. На нашу думку, така різниця є значною та створює ситуацію невідповідності міри покарання за геноцид тяжкості суспільно небезпечного діяння. Видається, зокрема, несправедливим, що за заподіяння тілесних ушкоджень середньої тяжкості особі може бути призначене покарання у виді позбавлення волі на строк один рік (або взагалі інший вид покарання, оскільки санкція частини 1 статті 122 КК України передбачає також покарання у виді виправних робіт та обмеження волі), тоді як за вчинення геноциду у формі заподіяння тілесних ушко-

джень середньої тяжкості особі може бути призначене покарання у виді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років.

При цьому, погоджуємося з існуючою у науковій літературі думкою про недоцільність встановлення у санкції статті великої амплітуди між нижчими та вищими межами покарання у виді позбавлення волі на певний строк [15, с. 413], а також про те, що якщо суспільна небезпека діянь різна, то суворість санкцій також повинна відрізнятися [2, с. 459].

Безумовно, геноцид є одним із найтяжчих міжнародних кримінальних правопорушень, який посягає на основи людського співіснування, а також значну різноманітність суспільних відносин. Суспільна небезпечність геноциду проявляється, зокрема, у його спеціальній меті, що виражається у намірі повного чи часткового знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи. З огляду на визначене, вважаємо, що нижня межа покарання у виді позбавлення волі на певний строк за вчинення геноциду підлягає зниженню з десяти до семи років, що забезпечить пропорційність покарання ступеню тяжкості суспільно небезпечного діяння.

Отже, проведеним дослідженням з'ясовано, що покарання за вчинення геноциду має відповідати принципу справедливості, бути пропорційним ступеню тяжкості суспільно небезпечного діяння та органічно співвідноситися з покараннями, встановленими чинним КК України за вчинення інших кримінальних правопорушень.

Враховуючи, що геноцид визнано одним із найтяжчих міжнародних злочинів, а також те, що його вчинення посягає на суспільні відносини, які забезпечують існування найбільших соціальних цінностей, таких як життя, здоров'я, честь, гідність та недоторканність людини, зроблено висновок про обґрунтованість встановлення за його вчинення найсуворіших видів покарання, зокрема позбавлення волі на певний строк та довічного позбавлення волі.

При цьому, на підставі аналізу покарань, передбачених за вчинення кримінальних правопорушень зі суміжними складами, та їх співставлення з покаранням, встановленим за вчинення геноциду, зроблено висновок про необхідність зменшення нижньої межі покарання у виді позбавлення волі на певний строк за вчинення геноциду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гриб І. В., Циліурік І. І. Поняття і види покарань за кримінальними кодексами України та інших окремих держав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 6. С. 276–278. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2018/76.pdf (дата звернення: 08.11.2025).
2. Євдокімова О. В. Недоліки встановлення конфіскації майна у санкціях закону про кримінальну відповідальність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 457–460. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-6/106> (дата звернення: 08.11.2025).
3. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів : Конвенція від 25.01.1974. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text (дата звернення: 08.11.2025).
4. Таретинчук К. В. Проблеми призначення покарання за злочини проти здоров'я особи. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2019. Т. 30, № 4. С. 166–173. DOI: <https://doi.org/10.32838/1606-3716/2019.4/27> (дата звернення: 08.11.2025).
5. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : Конвенція від 09.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення: 08.11.2025).
6. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
7. Коротаєв В. Правова природа довічного позбавлення волі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 197–201. URL: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.34> (дата звернення: 08.11.2025).
8. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
9. Недов С. Л. Мета покарання в системі кримінального права України. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 214–218. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.3.33> (дата звернення: 08.11.2025).
10. Пономаренко Ю. А. Загальна теорія визначення караності кримінальних правопорушень : монографія. Харків : Право, 2020. 720 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18747/1/Ponomarenko-2020.pdf> (дата звернення: 08.11.2025).
11. Пономаренко Ю. А. Проект нового Кримінального кодексу України: поняття і види покарання. *Новий Кримінальний Кодекс*. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/11/09/ponomarenko-prezentatsiya-ponyattya-i-vydy-pokarannya.pdf> (дата звернення: 08.11.2025).
12. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього : Закон України від 09.10.2024 № 4012-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#Text> (дата звернення: 08.11.2025).
13. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду : Статут від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 08.11.2025).
14. Сидорук І. Санкції та покарання за розбещення неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 73. С. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.73.47> (дата звернення: 08.11.2025).

15. Сийплові М. В., Нитка Я. М. Санкції в системі кримінально-правових засобів захисту охоронної діяльності. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2022. № 69. С. 412–417. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.69.69> (дата звернення: 08.11.2024).
16. Скибіцький Б. А. Деякі аспекти застосування інституту довічного позбавлення волі закордоном та в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 453–455. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/103> (дата звернення: 08.11.2025).
17. Тютюгін В. І. Система і види покарань. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1. С. 435–438. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.2016.6.173285> (дата звернення: 08.11.2025).
18. Ярош В. В. Додержання правил конструювання санкцій за злочини у сфері службової діяльності. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2014. № 17. С. 269–271. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/1244/1020> (дата звернення: 08.11.2025).
19. Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity : Convention від 26.11.1968. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.27_convention%20statutory%20limitations%20warcrimes.pdf (дата звернення: 08.11.2025).

Дата першого надходження рукопису до видання: 16.11.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 12.12.2025
Дата публікації: 31.12.2025